

KASBIY BRONXIAL ASTMA

*Beshariq Abu Ali Ibn Sino Nomidagi
Jamoat Salomatligi Texnikumi o'qituvchisi
Boratova Asidaxon Abbos qizi*

Annotatsiya: Kasbiy astma - bu ish joyida mavjud bo'lgan moddalar o'pkaning nafas yo'llarini shishishiga va torayishiga olib keladigan o'pkaning buzilishi.

Kalit so'zlar: Bronxial astma, allergiya, xuruj, chang

Kasbiy allergik kasalliklar ichida keng tarqalgan va bu kasalliklar ichida ko'pincha nogironlikka olib keladigan kasallik bronxial astma kasalligi hisoblanadi. Hozirga vaqtda bronxial astmaning rivojlanish mexanizmi, tasnifi va uni davolash bo'yicha katta yutuqlarga erishildi. 1995-yilda ushbu masala bo'yicha asosiy ma'lumotlar Butunjahon Sog'liqni saqlash tashkiloti va Amerika Qo'shma Shtatlarining «Yurak, o'pka, qon» milliy instituti bilan hamkorlikda tayyorlangan «Bronxial astma. Global strategiya» ma'ruzasida yoritildi (GINA, Jeneva, 1995). Ma'ruzada bronxial astmaga berilgan ta'rif ushbu kasallikning har qanday shakliga taalluqlidir va u quyidagicha izohlanadi: «Astma nafas yo'llarining surunkali kasalligi bo'lib, uning rivojlanishida ko'p hujayra elementlari, asosan, semiz hujayralar, eozinofillar, T- limfotsitlar ishtirok etadi. Kasallikka moyil shaxslarda ushbu yallig'lanish kechasi yoki ertalab kuzatiladigan ko'krak qafasida og'irlik hissi bilan kechuvchi epizodlarning rivojlanishiga olib keladi. Bu simptomlar tarqalgan va har xil darajada ifodalangan bronxialning obstruksiyasi bilan bog'liq bo'lib, odatda, to'liq yoki qisman spontan ravishda yoki davolash natijasida yo'qoladi. Shuningdek, yallig'lanish nafas yo'llarini har xil qo'zg'atuvchilarning ta'siriga javob reaksiyasini kuchayishiga sabab bo'ladi». Ushbu ta'rifni kasbiy astmani ifodalashda ham qo'llash mumkin. Lekin shuni ta'kidlab o'tish joizki, bronxial astma ishlab chiqarish muhitidagi allergen ta'siridagina rivojlansa, kasbiy kasallik hisoblanadi. Har qanday holatda ham kasbiy xarakterdagi astmani tasdiqlash uchun uning rivojlanishiga sabab bo'lgan kasbiy allergenning ta'siri borligini tasdiqlovchii liujjatlar zarur bo'ladi. 200 dan ortiq moddalarning borligi aniqlangan. Kasbiy allergenlarning kelib chiqishi bir xil emas. Hayvonot dunyosi bilan bog'liq 96 bo'lgan ko'pgina moddalar allergik xususiyatga egadirlar. Ularga jun, tabiiy ipak, qushlarning pati, gelmintlar va boshqalar kiradi. Ularning bevosita ta'sirida kasbiy bronxial astma tabiiy ipak, jun va teri kabilami ishlab chiqarishda, veterinariya xizmati xodimlarida, sartaroshlarda, zoomagazin, gelmintologik laboratoriya xodimlarida rivojlanislii mumkin. O'simliklar bilan bog'liq allergenlar ham ko'p tarqalgan: o'simliklarning changi,

yog'och, paxta, don, un, tamaki changlari kasbiy astmaning rivojlanishiga sabab bo'ladi. Organizmda sensibilizatsiyaning rivojlanishiga sabab bo'luvchi kimyoviy moddalar, ya'ni gaptenlar ham juda keng tarqalgan va ulaming soni tobora o'sib bormoqda. Bronxial astmaning jumladan, kasbiy astmaning patogenezidagi asosiy zanjir nafas yo'llaridagi surunkali persistik yallig'lanish hisoblanadi. Bundan tashqari, kasallikning rivojlanishida nerv-regulator va endokrin o'zgarishlar, toksik-infekcion omillarning ta'siri ham ahamiyatga ega. Kasbiy bronxial astmaning rivojlanish mexanizmi to'liq o'rganilmagan. Ko'pchilik olimlar I tipdagi gipersezgirlik reaksiyasining (atopik) aniqlanishi kasbiy bronxial astmani tasdiqlaydi deb hisoblashadi. Kasbiy bronxial astmaning rivojlanishida ikki omilni ko'rsatish mumkin:

1. Sensibilizatsiyalovchi omil (yuqori molekular moddalar mustaqil holda, pastmolekular moddalar - gaptenlar inson oqsillari bilan birgalikda) I tipdagi gipersezgirlik reaksiyasi ko'rinishidagi immunologik javob reaksiyasi rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Allergenning har qanday keyingi ta'siri bir necha minut yoki bir kuni o'tkazilgan provokatsion test natijalari. Ish joyida kasallikning belgilari yaqqol ifodalanishiga qaramasdan, manfiy boiishi mumkin. 2. Irritantlarning kuchli va o'tkir ta'siri astmaning klinik belgilarini rivojlanishiga sabab bo'ladi. Bu holat nafas yo'llarining reaktiv disfunktsiyasi sindromi sifatida ifodalanadi. Irritantlarning kuchli va o'tkir ta'siri natijasida kech rivojlanadigan astmatik reaksiyalar bronxial giperreaktivlik bilan bog'liq bo'lib, nafas yo'llari sovuq, jismoniy zo'riqish, tamaki tutuni, chang kabi omillarning ta'siriga sezgir bo'lib qoladi. Bronxial astma ikki klinik turda kechadi (A.D. Ado va P.K. Bulatov):

1. Noinfeksion - allergik turi.

2. Infeksion - allergik turi (kasallikning bu turi changli bronxit, pnevmokonioz, toksik pnevmoskleroz va o'pkaning boshqa kasalliklaridan keyin rivojlanadi). Kasbiy bronxial astmaning klinik ko'rinishi tarqalgan, funksional bronxospazm, nafas mushaklarining disfunktsiyasi, bronxlar shilliq qavatining shishi tufayli kuzatiladigan bo'g'irish xurujlari bilan ifodalanadi. Bundan tashqari, bronxlar shilliq qavatining sekretor faoliyati oshadi va mayda bronxlarning to'liq obturatsiyasi segmentar atelektazalarga olib keluvchi, qiyin ko'chuvchi, qovushqoq sekret ajralib chiqadi. Kasbiy astma ko'pincha to'satdan boshlanadi. Bo'g'irish xuruji ish vaqtida sensibilizatsiyalovchi xususiyatga ega bo'lgan moddaning ta'sirida kuzatiladi. Boshlanishida bo'g'irish xuruji ishlab chiqarish allergeni ta'siri to'xtatilganda yoki bronxolitiklar qo'llanilganda tezda o'tib ketadi. Bo'g'irish xurujlarining qaytalanishi ishlab chiqarish allergenining takror ta'siri natijasida kuzatiladi. Bemorlarning bir

qismida astmatik xurujlar rivojlanishidan oldin, ko'pincha, nafas olishning qiyinlashishi, vazomotor rinit, allergik dermatoz, Kvinke shishi kabi holatlar kuzatiladi va ular ham ishlab chiqarish allergenlarining ta'siri ostida rivojlanadi. Kasbiy bronxial astmaning klinik kechishida ikki davmi: xurujlar va xurujlararo davmi ajratish mumkin. Xuruj davriga bo'g'ilish. masofadan turib eshitiladigan shovqinli, hushtaksimom nafas chiqarish kabi holatlar xosdir. Bemor majburiy holatda bo'ladi. Ko'krak qafasi kengaygan, lablari, tirnoqlari, teri qoplamlari ko'kimtir rangda bo'ladi. Perkussiyada o'pka ustida qutichaga xos tovush eshitiladi, o'pka pastki chegaralarining harakatlanishi kamayadi. Auskultatsiyada nafas olish dag'al. nafas chiqarish uzaygan, ko'p miqdorda tarqalgan, quruq xirillashlar eshitiladi. Mayda bronxlamining shilliq bilan berkilib qolishi tufayli, o'pkaning ushbu sathlarida hech qanday shovqin eshitilmasligi ham mumkin. Kasbiy bronxial astma bilan xastalangan bemorlarni davolashda kasallikning etiologik omili, klinik ko'rinishi, og'irlik darajasi, davri va asoratlarini hisobga olish kerak. Eng awalo, etiologik omil - kasbiy allergenni aniqlash va bemorni o'z vaqtida boshqa ishga o'tkazish zarur. Davolashning patogenetik usullariga spetsifik desensibilizatsiya va yallig'lanishga qarshi davo terapiyasi kiradi. Kasbiy bronxial astma bilan xastalangan bem orlam ing mehnat layoqatini hal qilish va ishga joylashtirishda kasallikning darajasidan qat'iy nazar, quyidagilarni e'tiborga olish kerak: sensibilizatsiyalovchi va qitqlovchi moddalar ta'sirining bo'lmasligi, noqulay meteoqlim sharoitida bo'lmaslik va katta jismoniy zo'riqishga yo'l qo'ymaslik. Kasbiy bronxial astmaning yengil shakllarida odatda, bemorlaming mehnat layoqati saqlangan bo'ladi, lekin shunga qaramasdan, ularni doimiy ravishda boshqa ishga ratsional joylashtirish kerak. Kasbiy bronxial astmaning o'rtacha og'irlikdagi darajasida bemorlaming mehnat layoqati nafas yetishmovchiligining darajasiga bog'liq holda qisman yoki butunlay yo'qolgan bo'lishi mumkin, ya'ni ularning mehnat layoqati individual ravishda hal qilinadi. Bemorlaming mehnat layoqati qisman cheklangan bo'lsa, ular allergik va qitqlovchi ta'sirli moddalarlarning ta'siri, noqulay mikroqlim sharoiti va og'ir jism oniy m ehnat talab qilinm aydigan boshqa ishga ratsional joylashtirilishlari zarur. Agar bemorda yaqqol ifodalangan nafas yetishmovchiligi. dekom pensatsiyalangan surunkali o'pka yuragi rivojlansa, odatda ular mehnatga layoqatsiz hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. K. Mahmudova "Kasb kasalliklari" kitob 2005.
2. Internet ma'lumotlari.